

ГАДЖИЄВА Д. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціальних теорій, кандидат політичних наук

ПРИЧИНИ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНЗИТІВ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ С. ХАНТІНГТОНА

Найбільш фундаментальне дослідження причин демократичних політичних транзитів зробив С. Хантінгтон, присвятивши окресленій проблемі розділ під назвою «Чому?» у праці про процеси переходу від недемократичних до демократичних політичних режимів.

С. Хантінгтон спочатку виокремлює чотири можливі пояснення схожих подій, які майже водночас відбувалися у різних країнах чи політичних системах і які він іменує «хвилями» у політиці. Першою причиною, що виникла незалежно від подій у тій або іншій державі — розквіт нової наддержави або велика війна, якась інша значна зміна у міжнародному розташуванні сил. Так, загальною причиною встановлення демократичних режимів або проведення нових всенародних виборів у 1945–1946 рр. у ряді країн Латинської Америки стала перемога союзників у Другій світовій війні.

Другою причиною С. Хантінгтон вважає — паралельний розвиток, що є співпадінням подібних процесів. Останні мали перебіг одночасно у декількох країнах. Так, вважається, що країна стає придатною для демократичного розвитку, якщо досягається прогрес у досягненні 5–6 рівнів економіки, ВВП, грамотності тощо.

Третя причина полягає у феномені «снігової кулі» — тобто настання певної події в одній країні викликає появу такої ж події в інших. Швидке розповсюдження інформації про значні світові події підвищує можливість дії демонстраційного ефекту і спроможне давати поштовх для співставлення подій у більшій кількості країн.

Четверта причина — простежується у тому, що безпосередні причини політичних змін у різних країнах можуть суттєво різнитися, а реакція на них — співпадати. Таке можливе, коли еліти різних країн переконані в універсальній ефективності однакового політичного переходу від одного режиму до іншого як панацеї від доволі різних проблем: інфляція в одній країні, криза легітимності у другій, військова поразка у третій і т. д.

Із плином часу причини демократизації значно трансформуються. Серед контекстуальних чинників першої хвилі демократизації варто відзначити економічний розвиток, індустріалізацію, урбанізацію, появу буржуазії, та середнього класу, розвиток робітничого класу і його організацій, поступове вирівнювання економічної нерівності. Перша хвиля охопила, передусім, країни Західної та Північної Європи і країни, що були заселені вихідцями із Європи — США, Канаду,

Австралію, Нову Зеландію. Особливістю цих держав став потужний ідеологічний вплив англійських філософів, засновників лібералізму, французьких просвітників, ідеологів Французької і Американської революцій, а також чисельна перевага протестантського населення. До чинників першої хвилі демократизації можна віднести перемогу сил Антанти і США у Першій світовій війні та демонтаж європейських континентальних імперій.

Характерним для другої, «короткої» хвилі демократичного переходу (1943–1963 рр.) стало домінування політичних та військових чинників й історично дискретних подій. До першої групи демократизованих країн увійшли Західна Німеччина, Італія, Японія, Австрія і Південна Корея. Демократія цим країнам була нав'язана західними союзниками, що перемогли у Другій світовій війні. Другу групу склали Греція, Туреччина, Аргентина, Бразилія, Перу, Еквадор, Венесуела, Колумбія, що політично і економічно приєдналися до західних союзників. Третя група була утворена деколонізованими країнами, що почали свій шлях незалежного розвитку і позиціонували себе як демократії.

Демонстраційний ефект був здійснений першими демократичними транзитами третьої хвилі і багаторазово посилений засобами масової міжнародної комунікації. Завдячуючи п'ятій інформаційній революції і становленню глобальної соціально-комунікативної системи, авторитарні режими втратили можливість утаємничувати міжнародну інформацію (включаючи агітацію і пропаганду), від власних громадян, а опозиція побачила можливості практичного застосування технологій заміни авторитарних політичних систем на демократичні. У наслідок падіння авторитаризмів набуло небачених масштабів, якщо брати до уваги просторову поширеність (Польща — Філіппіни — Чилі). Ще потужніше демонстраційний ефект відобразився у подібних у культурному відношенні державах (Португалія — Іспанія — Бразилія). У країнах «соціалістичного табору» Східної Європи ефект «снігової кулі» набув лавиноподібного характеру. Це знайшло свій прояв у термінах переходу демократизації: проявилася тенденція, за якою демократизаційний перехід у новій країні ставав усе коротшим (Польща — Угорщина — НДР — Чехословаччина — Румунія).

В результаті до цього, С. Хантінгтон визначив п'ять моделей переходів до демократії: 1) «циклічна»; 2) «другої спроби»; 3) «перерваної демократії»; 4) «прямого переходу»; 5) «деколонізації», які фіксували причини, послідовність і чинники руху між авторитаризмом і демократією.